

Az állam szerepe az energetika és a környezetvédelem kapcsolatának alakításában

*Az Országos Környezetvédelmi Tanács
állásfoglalása*

A 2008-2020 időszakra vonatkozó energiapolitikáról szóló 40/2008. (IV.17.) számú határozatával az Országgyűlés jóváhagyta az állam energetikai irányelveit. Az Országos Környezetvédelmi Tanács csaknem három évvel korábban, 2005. áprilisi – azonos című – állásfoglalásában kifejtette azokat az alapelveket, amelyeket az országos energiapolitika és a környezet védelme összefüggésrendszerében kiemelésre érdemesnek tartott. Jelen állásfoglalás az azóta eltelt több, mint három évben történt változások és fejlemények figyelembe vételével fogalmazza meg a témakör legfontosabbnak ítélt szempontjait – ezek alapjaikban nem térnek el a korábbiakban kifejtettektől. Teszi ezt annál is inkább, miután az energiapolitikáról szóló dokumentumon kívül elkészült számos olyan alapvető, a témához kapcsolódó és a közép- és hosszú távú célokat meghatározni kívánó dokumentum, amelyek az ország jövője szempontjából kiemelkedő fontosságúak. Ezek:

- A „Nemzeti fenntartható fejlődés stratégia” (a kormány 2007. július 9-én az 1054/2007. Korm. határozattal fogadta el)
- A „Nemzeti éghajlatváltozási stratégia 2008-2025” (az Országgyűlés 2008. március 20-án a 29/2008. OGY határozattal fogadta el)
- A „Stratégia a magyarországi megújuló energiaforrások felhasználásának növelésére”
- A „Magyarország nemzeti energiahatékonysági cselekvési terve” c. dokumentum

A Tanács nagyra értékeli azt a körülményt, hogy valamennyi felsorolt dokumentum véglegesítését és elfogadását részletes társadalmi vita előzte meg, amelynek során az érdekeltek áttekinthették az egyes dokumentumokhoz készült stratégiai környezetvédelmi vizsgálatok eredményeit és álláspontjukat annak ismeretében formálhatták. Az Országos Környezetvédelmi Tanács ugyanakkor felhívja a figyelmet az egyes részstratégiák összhangjának fontosságára és az elsőbbségi sorrend mielőbbi rögzítésének szükségességére a már készülő tervek és cselekvési programok optimális tervezhetősége végett. Az OKT sajnálatosnak tartja, hogy a stratégiai dokumentumok időhorizontja eltér egymástól, általában rövid távra

készültek, ezért csak korlátozottan alkalmasak kellően távlatos célok kijelölésére.

Az OKT különösen fontosnak tartja az állásfoglalás aktualizálását, miután megalakult a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, amelynek egyik legfontosabb feladata, hogy őrködjön a fenntarthatóság elveinek megvalósulása és az országos célok közötti harmónia felett.

Az OKT értelmezése szerint az energiapolitika a hazai energetika hosszú távú, a fenntartható fejlődés értékeinek is megfelelő működési rendszerének kialakítása és fenntartása, állami iránymutatás, állásfoglalás az alábbi prioritások mellett:

1. Az ellátásbiztonság megőrzése a vezetékes energiaellátásban (villamos energia, távhő, gáz, olaj, üzemeltetési és vagyonsbiztonság) mind a termelési célú, mind a végfogyasztók számára;

A biztonságos ellátás (szolgáltatás) nem nélkülözheti a kielégítő mértékű (optimális) termelő, szállító és tároló kapacitások meglétét, ill. azok időben történő, tervszerű rendszerbe állítását, állagának, működőképességének fenntartását és az infrastruktúra védelmét. A primer energiahordozók hazai termelésének, az energiainportnak, valamint az energiahordozó forrásszerkezetnek a befolyásolása (szén, gáz, olaj, nukleáris, megújulók, más módon nem hasznosítható hulladékok, stb.) hosszú távú, részletesen kimunkált szempontrendszerek figyelembe vételével, többek között azzal a céllal, hogy a primer energiahordozók és ezen belül is elsősorban a hagyományos (fosszilis) energiahordozók felhasználása csökkenjen.

Az állami támogatások körét javasoljuk felülvizsgálni; megítélésünk szerint a megújuló energiaforrások, a kapcsolt hő- és villamosenergia-termelés, a bányászat támogatásának egyes módozatai a jelenlegi körülmények között a piaci viszonyokat torzító hatásúak és igazságtalanok. A környezetileg káros támogatásokat a gazdaságpolitika más céljaival összhangban (foglalkoztatáspolitika, költségvetési célok) le kell építeni, meg kell szüntetni, és a felszabaduló forrásokat a környezet és a természet védelme érdekében hatékonyan kell felhasználni. Az energiafelhasználás szociális támogatási rendszerét felül kell vizsgálni, és úgy kell átalakítani, hogy az az energiafelhasználás csökkentésére és az energiával való takarékosagra ösztönözze a támogatásban részesülőket. Ennek keretében célszerű megvizsgálni annak lehetőségét, hogy a helyi, közösségi, körzeti (decentralizált) energiaellátás (hő- és villamos energia) részarányának növelése milyen feltételek mellett célszerű és támogatható a jelenleg alkalmazottnál nagyobb mértékben.

Új erőművek létesítésével kapcsolatos döntések során az állam – lehetőleg jogszabályokban rögzített módon – következetesen írja elő a klímavédelmi célok érvényesítését és követelje meg, hogy új erőműveket csak az elérhető legjobb és leghatékonyabb technológiák alkalmazásával lehessen létesíteni. Az erőművek létesítésének indokoltságát a várható igények mellett a választott energiahordozó (fosszilis, víz-, nukleáris, megújuló) és az alkalmazott technológia (kapcsolt hő- és villamosenergia-termelés lehetőségének vizsgá-

lata, gázturbina, reaktortípus stb.) és egyéb körülmények (importfüggőség, áralakulási tendenciák stb.) gondos, előzetes vizsgálata alapján kell megítélni.

2. Aktív részvétel az EU jogszabály-alkotási tevékenységében, a hazai jogszabályok kiszámítható alakítása;

Az Európai Unió országaiban a gáz- és villamosenergia-piac megnyitása néhány évvel ezelőtt kezdődött meg és még korántsem fejeződött be. Az energetikai iparágak emiatt változó jogszabályi környezetben működnek. Ennek megfelelően különös figyelmet kell fordítani a hazai jogalkotásra, annál is inkább, mivel ezen iparágakban a beruházások megtérülési ideje lényegesen hosszabb, a technológiaváltások körülményesebben valósíthatók meg, mint más ágazatokban.

3. Az energiatakarékosságot és az energiafelhasználás hatékonyságát szolgáló eszközrendszer kialakítása (a termelési és a fogyasztói szférában egyaránt), azzal a céllal, hogy az életminőséget úgy javítsuk, hogy eközben az energiaigények csökkenjenek;

A termelésben (energia-átalakításban) és szállításban jelentős hatékonysági tartalékok vannak, amelyek kiaknázása az országnak is alapvető érdeke. Kiemelt figyelmet kell fordítani a felhasználásban (fogyasztásban) rejlő lehetőségek feltárására és kiaknázására (energiatakarékosság, pl. lakóépületek szigetelése, épületenergetikai szabványok és irányelvek). Ha lehetséges és célszerű, közvetlen és közvetett állami, illetve piaci eszközökkel is szorgalmazni kell az energiafelhasználás ésszerűségének és hatékonyságának javítását. A fogyasztók széleskörű tájékoztatásával (pl. tudatformáló és ismeretterjesztő kampányok, energiahatékonysági tanácsadó hálózatok fenntartása, öko-címkézés, kiegészítő számlainformációk), a szabványalkotás serkentésével ki kell kényszeríteni az energia-felhasználási hatékonyság javulását.

4. Aktív hozzájárulás Magyarország és az Európai Unió klímavédelmi politikájának megvalósításához.

Az energiapolitikát összhangba kell hozni az Országgyűlés által egyhangúan elfogadott Nemzeti Éghajlatvédelmi Stratégiában foglaltakkal. Magyarországnak fel kell készülnie az 1990-es bázishoz képest 30%-os (2020) illetve 80%-os (2050) üvegházhatású gáz kibocsátás-csökkentésre.

5. A környezettudatos energiafelhasználás szemléletének kialakítása és fejlesztése.

Az oktatás minden szintjén, valamint példaadással elő kell segíteni, hogy a társadalom tagjai, elsősorban a fiatalok, az energiafelhasználás minden formája tekintetében értsék és terjesszék a takarékos elveit és módszereit, eljárásait, bővüljenek az energiatakarékos életvitel gyakorlati lehetőségei. A kereskedelemben – elsősorban az energia-kereskedelemben – minél szélesebb körben és lehetőség szerint számszerűen tájékoztassák a vásárlót (fogyasztót) az általa megvett (felhasznált) hasznos energia létrehozása során fellépő környezet- és természetkárosító hatásokról.

6. Piaci eszközök alkalmazása a környezetvédelem (fenntartható fejlődés) céljainak elérésére az energetikában.

Az állam, mint legfőbb szabályalkotó, tulajdonos és piaci szereplő – minden olyan esetben, ill. cél elérése érdekében, ahol ez lehetséges – elsősorban a piac (közvetett) befolyásolásával irányítsa a gazdaság alakulását és kényszerítse ki a környezetvédelmi célok elérését.

A gazdasági élet szereplői számára az energiaátalakítással és –felhasználással összefüggő környezeti hatásokat kézzel foghatóvá kell tenni (adók, kibocsátási egységek kereskedelme, zöld bizonyítvány, eredetigazolási rendszer bevezetése, közérthető számlainformációk stb.). Az átláthatóság és a tiszta szabályok érdekében kerülni kell a többszörös terhek alkalmazását. Olyan piaci egyensúlyi viszonyok kialakítására kell törekedni, amelyek vonzóvá teszik a környezetet kevésbé terhelő energiaátalakítási technológiákba történő befektetést, de nem eredményeznek méltánytalan extraprofitot.

7. Fokozottabb részvétel a nemzetközi együttműködésben, további hazai források mozgósítása az új, hatékony, környezetkímélő energetikai alapanyagok, eljárások és technológiák kutatására és fejlesztésére (geotermikus energia, szélerőművek, napkollektorok, hidrogén, üzemanyag-cellák, valamint a fenntartható módon termelt biomassza, energia-ültetvények, bio-üzemanyagok stb.).
8. Az energiapolitikai célok megvalósítását a fenntartható fejlődés értékeivel összekötő híd alkotása a versenyképesség fenntartása és javítása mellett.

Az OKT jelen állásfoglalásával azt kívánja szorgalmazni, hogy a jövőben meghozandó döntések egyidejűleg szolgálják a fogyasztók biztonságos ellátását és a környezet védelmét; tágabb értelemben a fenntartható fejlődést. Ennek legfőbb eszközei: i) az energiafelhasználás csökkentése, ii) a hatékonyság javítása és az energiatakarékosságra ösztönzés valamint iii) a fenntartható módon termelt és felhasznált megújuló energiaforrások részarányának növelése.

Alapvető társadalmi igény, hogy a környezetvédelmi alapelvek a gazdaság valamennyi ágazatának (energetika, közlekedés, mezőgazdaság, építésügy, településtervezés, infrastruktúra-fejlesztések) működésébe épülten jelenjenek meg (az integráció elve), azaz pl. energiapolitika ne készülhessen anélkül, hogy a fenntartható fejlődés szempontjai abban érvényre jutnának.

A Maastrichti Szerződés értelmében az Európai Unió is kiemelt fontosságot tulajdonít a környezet védelmének (magas szintű környezetvédelem). Ennek megvalósítása érdekében a környezet szennyezésének és károsításának megelőzésére (elővigyázatossági elv) és a lehetséges szennyezéseknek azok forrásánál való megakadályozására (a megelőzés elve) törekszik; a bekövetkezett szennyezésért annak okozóját teszi felelőssé (a szennyező fizet elv). A kitűzött célok megvalósítása módjának eldöntését a régiókra, tagállamokra, helyi közösségekre bízta a lehető legnagyobb

hatékonyság érdekében (szubszidiaritás elve) és szorgalmazza az együttműködést a különböző érdekű felek között (partnerség elve).

Magas szintű környezetvédelem a társadalomban az állam beavatkozása nélkül nem valósítható meg. Az állami beavatkozás mikéntje ugyanakkor alapvető jelentőségű abban a tekintetben, hogy meg kell találni az összhangot a beavatkozás szintje és módja (jogszabályi tiltás, piaci eszközök alkalmazása, irányelvek kiadása, támogatások, be nem avatkozás), valamint a társadalom fenntartható életvitele érdekében elérendő célok között.

Az OKT nagyra értékeli azt a fejleményt, hogy az ún. zöld beruházási rendszer létrejöttével lehetségessé vált a környezet védelme részére jelentős, elkülönített források megteremtése. Ennek működtetése során a tervezett projektek adicionalitását gondosan vizsgálni szükséges. A tanács felhívja a figyelmet arra, hogy az állami támogatások rendszerét a fenntarthatóság elvei alapul vételével újra kell értékelni.

A végrehajtáshoz a gazdasági szervezetek az állam és szervei által alkotott jogszabályok betartásával, továbbá önkéntes, a céljaikkal összhangban álló vállalásaikkal járulnak hozzá. Az önkéntes megállapodások nem ismeretlenek a nyugati országokban, ezeknek a jogi keretei az EU országokban, így nálunk is adottak: a gazdaság szereplői megállapodnak az állammal (a hatóságokkal) jogszabályokba nem foglalt, de a közös célok elérését segítő intézkedésekben, magatartásformákban. Különös megerősítést nyerhetnek e megállapodások, ha bírják a nem kormányzati szervezetek (szövetségek) deklarált egyetértését. A tudomány képviselői a társadalom ismereteinek bővítésével, új, eddig ismeretlen módszerek és eljárások megismerésével és megismertetésével, a korábbiak továbbfejlesztésével, míg a civil szervezetek a társadalom tagjai, egyes csoportjai által fontosnak tartott, de az állam által kevésbé hatékonyan kezelhető kérdések megfogalmazásával, problémák felvetésével, esetenként megoldási javaslatokkal is igyekeznek a fenti célok elérése irányába való elmozdulást serkenteni.

Az energiapolitika, mint a gazdaságpolitika része nem független más ágazati (szak-) politikáktól (a teljesség igénye nélkül: klímapolitika, közlekedés-, agrár-, foglalkoztatás-, oktatás-, lakáspolitikai), sőt azokkal való összhangja nélkül megvalósítása kétségessé válik. Jelen állásfoglalásban arra hívjuk fel a figyelmet, hogy **a környezet- és az energiapolitika összhangja a fenntartható fejlődés megvalósítása tekintetében alapvető fontosságú.** Ezért nélkülözhetetlen a környezeti hatások vizsgálata és alapul vétele az energetikai stratégia megvalósítása és időnként szükségeszerű kiigazítása, időbeli kiterjesztése során. Ehhez kívánunk eszközrendszert ajánlani a szakpolitika megvalósítói számára. Ajánljuk mindezt annak tudatában, hogy bár javaslataink egy része túlnyúlik az OKT hatáskörén, a látszólagos teljességre törekvés elsősorban saját gondolata-

ink, az általunk képviselt társadalmi csoportok prioritásainak rendezését is szolgálja.

Az államnak az energiapolitika megvalósítása során, célszerű az érintett területen működő gazdasági társaságok hosszú távú érdekeit mérlegelnie és arra törekednie, hogy összhangot teremtsen az eltérő érdekű társadalmi csoportok között.

Az energiapolitika megvalósítása során célul kell kitűzni az EU politikáinak megfelelő befolyásolását, a hazai (regionális) érdekek fokozottabb figyelembe vétele érdekében.

Miután az állami források korlátosak és a társadalom tehervállalása is véges, a környezeti célok között is prioritásokat kell meghatározni, vizsgálni kell a tervezett intézkedésekkel elérhető környezeti célok által képviselt értékek és az ehhez szükséges ráfordítások viszonyát. Ezen elsőbbségi sorrendek hazai adaptációjához szolgálhat iránymutatásul az EU Hatodik környezetvédelmi akcióprogramja (Környezet 2010: A mi jövőnk, a mi választásunk), amelynek kiemelt feladatai az alábbiak:

- Az üvegházhatású gázok kibocsátásának olyan mértékű csökkentése és légköri koncentrációjuk olyan értéken történő stabilizálása, amelynek eredményeképpen az éghajlat visszafordíthatatlan változásai, annak valószínű következményei, valamint az időjárási anomáliák – amelyek az ellátásbiztonságot is veszélyeztethetik – még időben megelőzhetők, visszaszoríthatók;
- A természeti és biológiai sokféleség megőrzése, ökológiai eltartóképesség fenntartása;
- A környezet-, és egészségvédelem területén: az egészséget fenyegető veszélyekről való tájékoztatás (környezetbiztonság, kémiai biztonság, élelmiszerbiztonság, járványok kitörése);
- Fenntartható erőforrás-használat, anyag- és hulladék-gazdálkodás: a természeti erőforrások felelősségteljes használata, kezelése, a melléktermékek, másodnyersanyagok és hulladékok minél teljesebb körű hasznosítása.